

УДК 340.1:[378.22:61]-043.83

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-2.48>**Н. В. Шульга**аспірантка кафедри педагогіки та соціально-гуманітарних дисциплін
Львівської національної академії
Національного авіаційного університету

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ МЕДИЦИНИ

На підставі аналізу науково-педагогічної літератури в статті запропоновано структурно-функціональну модель формування правової культури майбутніх магістрів медицини. Модель розглянуто як чітку структуру взаємопов'язаних, взаємозалежних компонентів, функціонування яких детерміноване метою формування правової культури та принципами конструювання моделей освітнього процесу, що спрямована на розв'язання педагогічних завдань і забезпечення вимог ефективності в подальшій професійній діяльності медичних фахівців. Реалізація моделі забезпечується обґрунтованими педагогічними умовами. Всебічне осмислення підходів професійної підготовки медичних фахівців і наукового доробку у сфері дослідження принципів навчання уможливило виокремлення низки принципів формування правової культури майбутніх магістрів медицини, які розподілено на дві групи: загальнодидактичні та специфічні, що характерні саме для формування правової культури.

Запропонована структурно-функціональна модель складається з цільового, методологічного, змістово-процесуального й оцінно-результативного блоків. До цільового блоку віднесено мету й завдання формування правової культури майбутнього магістра медицини. Мета – формування правової культури майбутніх магістрів медицини. Завданнями є формування знань, умінь і навичок із загального й медичного права; формування ціннісного ставлення до права; розвиток потреби самовдосконалення з медичного права.

До методологічного блоку належать методологічні підходи та принципи. Методологічна основа розробленої моделі ґрунтується на органічному поєднанні низки наукових підходів, які функціонують у єдності та взаємозв'язку, а саме: системного, функціонального, компетентнісного, особистісноорієнтованого, діяльнісного, акмеологічного та синергетичного.

Результатом педагогічного процесу із застосуванням запропонованої моделі є позитивна динаміка розвитку правової культури майбутніх магістрів медицини.

Ключові слова: структурно-функціональна модель, формування правової культури, майбутні магістри медицини, педагогічні умови, методологічні підходи, принципи, реалізація.

Постановка проблеми. З'ясування організаційних і педагогічних особливостей професійної підготовки медичних фахівців привертає увагу дослідників у зв'язку з реформуванням медичної галузі, прагненням до світових стандартів провідних країн і стрімким розвитком науки й техніки. Правова культура є важливою ланкою в підготовці медичного фахівця-професіонала. Результати аналізу педагогічних, психологічних, правових, методичних праць, досвід підготовки майбутніх медичних фахівців з правознавчих дисциплін обумовили доцільність розроблення структурно-функціональної моделі формування правової культури майбутніх магістрів медицини в процесі навчання в закладі вищої освіти. Складові елементи зазначеної моделі мають бути гнучкими, мобільними, адаптованими, повинні ґрунтуватися на провідних ідеях, запозичених із зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці досліджують правову культуру лікарів у різних аспектах. Зокрема, у своїй праці «Правова культура медичних працівників як чинник стабілі-

зації державного управління системою охорони здоров'я України» Я. Радиш та Н. Мезенцева виділяють чинники, які впливають на формування високого рівня правової культури в галузі здоров'я, а саме: утвердження в Україні базових загальнолюдських цінностей, провадження державної політики, в основу якої покладені права та свободи громадян як найвищої суспільної цінності, формування системи правової освіти та правового виховання [1, с. 45].

Науковці О. Каблуків й О. Страхова, досліджуючи правову підготовку студентів у вищих медичних навчальних закладах, наголошують на правовій компетенції студента-медика й визначають її як «інтегральну властивість особистості, засновану на правових цінностях, що показує її готовність застосовувати правові знання й уміння у професійній медичній діяльності» [2, с. 99].

Проблеми правової підготовки студентів у Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького вивчалися О. Січкорізом. Дослідник акцентує увагу на необхідності володіння знаннями у сфері правового

регулювання професійної медичної діяльності, а також на умінні захищати й відстоювати свої інтереси. В умовах сьогодення володіння правовою інформацією у сфері охорони здоров'я стоїть поряд з професійними знаннями медичного фахівця та дотриманням морально-етичних норм. [3, с. 54].

За визначенням учених Н. Галапац та О. Литвинової правова культура медичного працівника – це його правосвідомість, розуміння принципів медичного права, переконаність у справедливості законів, повага до них і потреба їх неухильного дотримання в медичній діяльності. [4, с. 45].

Серед зарубіжних дослідників проблем формування правової культури студентів вищих медичних навчальних закладів важливо відзначити І. Фокс та К. Ф. Геррайда, у роботах яких розкриваються аспекти розвитку етичної підготовки лікарів і застосування наукових методів як інструментів навчання права та медицини [5; 6].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розроблення та обґрунтування структурно-функціональної моделі формування правової культури майбутніх магістрів медицини.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній науці моделювання часто використовується, оскільки дає можливість узагальнити цілий ряд теоретичних, методологічних й експериментальних досліджень. Побудова моделі є засобом пізнання складних педагогічних феноменів і відображенням найважливіших властивостей предмета або явища, що досліджується.

На наш погляд, для моделі формування правової культури важливим є не лише відображення й систематизація основних складників – істотними є зв'язки й властивості відносин між ними. В основі побудови моделі лежить системно-структурний підхід, який дозволяє розглядати формування правової культури як сукупності елементів, що перебувають у певній взаємодії між собою та навколишнім світом. У процесі розроблення моделі правової культури майбутніх магістрів медицини ми презентуємо модель змісту й модель структури системи, що в поєднанні дають можливість створити цілісну модель, яка містить певні блоки, групи елементів, підсистеми, що дає змогу досягти поставленої мети.

У побудові моделі, на думку Г. Лещенка [7, с. 311], важливі два аспекти: структурний і функціональний. Структурний аспект стосується переважно наявності компонентів і засобів формування професійної культури та їхнього порядку в моделі. Функціональний аспект дає змогу охарактеризувати організованість системи педагогічних процесів професійної підготовки для досягнення конкретної мети, відображає взаємозв'язок процесів, функціонального підходу, розкриваючи процеси

зворотних зв'язків, регулювання й управління цілісним комплексом педагогічного впливу, уможливорює пояснення внутрішньої доцільності конструкції моделі формування правової культури майбутніх магістрів медицини. Отже, ми розуміємо структурно-функціональну модель формування правової культури майбутніх магістрів медицини як чітку структуру взаємопов'язаних, взаємозалежних компонентів, функціонування яких детерміновано метою формування правової культури та принципами конструювання моделей освітнього процесу, спрямовану на розв'язання педагогічних завдань і забезпечення вимог ефективності в подальшій професійній діяльності медичних фахівців.

Важливим аспектом у процесі розроблення моделі є те, що модельований об'єкт повинен відповідати моделі з можливістю її часткової зміни. Процес створення моделі передбачає кілька етапів:

- вивчення наявного досвіду, пов'язаного з проблемою формування правової культури майбутніх магістрів медицини;

- аналіз і доцільне узагальнення наявного досвіду, що уможливорює обґрунтоване формулювання гіпотези, яка лежить в основі майбутньої моделі;

- складання програми дослідження та процесуальна організація практичної діяльності з обов'язковою ідентичністю розробленої програми;

- корекція програми на основі обставин, виявлених у практичному проведенні дослідження за умови невідповідності передбачуваних гіпотезі.

Розроблена модель (рис. 1) враховує основні тенденції підготовки сучасного медичного фахівця, спрямована на формування в нього правової культури.

Модель як система має відповідну структуру, компоненти якої взаємопов'язані, водночас ця система складається з систем нижчого порядку. У структурі пропонованої моделі виокремлюємо такі блоки: цільовий, методологічний, змістово-процесуальний, оцінно-результативний.

До цільового блоку відносимо мету й завдання формування правової культури майбутнього магістра медицини. Мета – формування правової культури майбутніх магістрів медицини. Завданнями є формування знань, умінь і навичок із загального та медичного права, формування ціннісного ставлення до права, розвиток потреби до самовдосконалення з медичного права.

До методологічного блоку належать методологічні підходи й принципи. Концепція нашого дослідження вмотивовує доцільність якісно нового підходу до функціонування процесу правознавчої підготовки й потребує обґрунтування з позицій інтеграції та взаємодії системного, функціонального, компетентнісного, особистісноорієнтованого, діяльнісного, акмеологічного й синергетич-

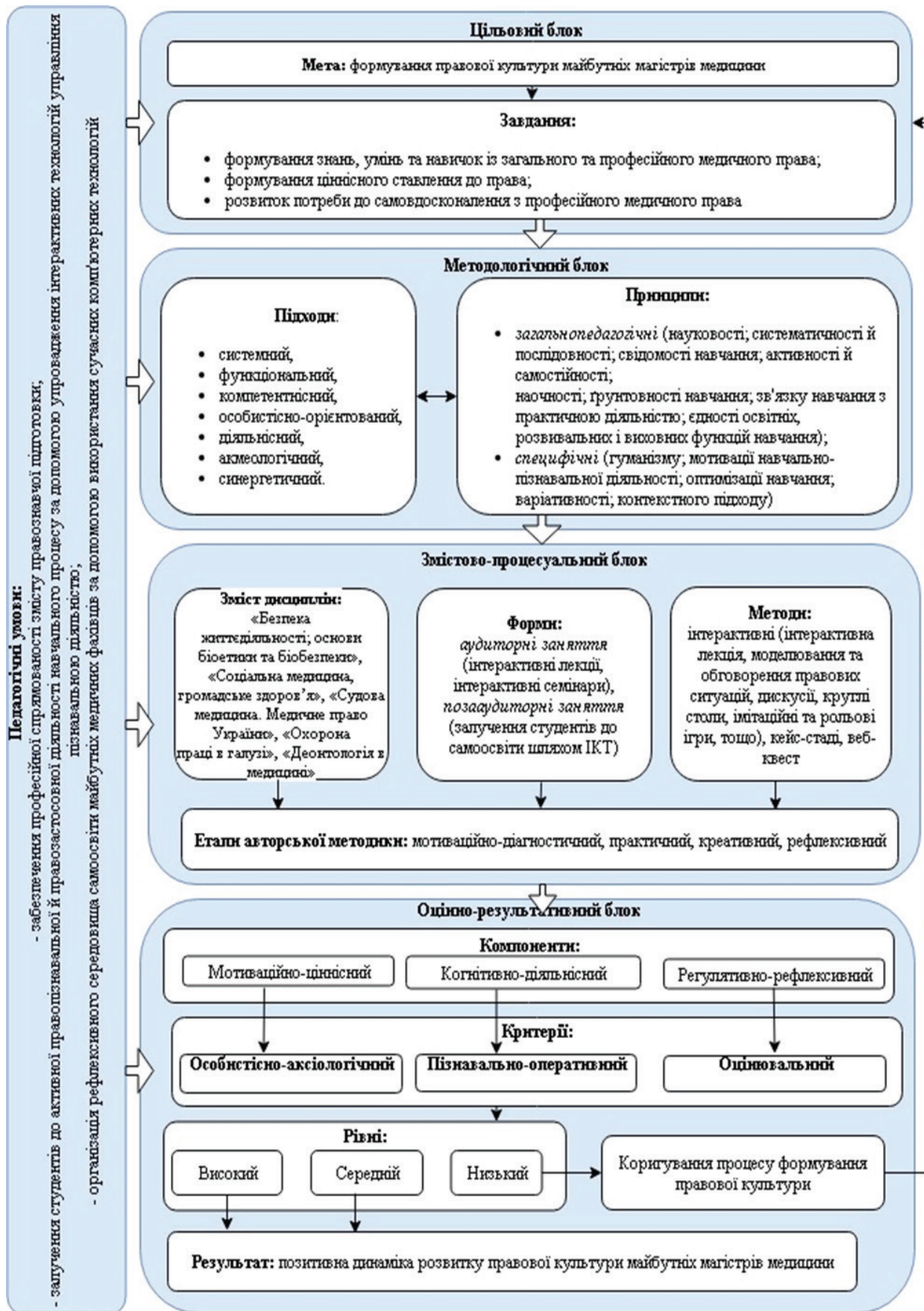

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування правової культури майбутніх магістрів медицини

ного наукових підходів. Потреба у зверненні до зазначених підходів спричинена такими факторами, як-от:

1) ускладнення організації навчального процесу з погляду на зменшення кількості годин, відведених на дисципліни професійного медичного права;

2) досить низький рівень правознавчої підготовки випускників шкіл, які здобувають у подальшому медичну освіту;

3) постійне реформування медичної сфери України й оновлення у зв'язку з цим нормативно-правової бази медичної сфери.

Методологічна основа розробленої моделі ґрунтується на органічному поєднанні низки наукових підходів, які функціонують у єдності та взаємозв'язку: системного, функціонального, компетентнісного, особистісноорієнтованого, діяльнісного, акмеологічного та синергетичного. Системний підхід дозволяє виокремити складники процесу формування правової культури, встановити взаємозв'язки між ними та взаємовплив, впорядкувати форми, методи й засоби педагогічного процесу для досягнення прогнозованого результату. Функціональний підхід фокусує на розкритті змісту системи через його функції. Кожна функція спрямована на виконання окремих завдань і взаємодію між цілісною педагогічною системою й конкретним суб'єктом навчальної діяльності. Компетентнісний підхід допомагає реалізовувати отримані знання та вміння з загального й медичного права на практиці в конкретній життєвій ситуації чи ситуації фахової діяльності. Особистісноорієнтований підхід уможливорює побудову процесу формування правової культури з повагою до студента, з урахуванням його інтересів і потреб таким чином, щоб у кожного була можливість вибору й самореалізації як особистості. Діяльнісний підхід скеровує освітній процес на застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти й командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію. Акмеологічний підхід досліджує шляхи самореалізації, розкриття творчого потенціалу й удосконалення людської особистості, допомагає їй у досягненні вершин у фізичному, духовному та професійному розвитку. Сутність синергетичного підходу полягає у використанні міжпредметних досліджень, колективної взаємодії, вимагає узгодженості, організованості, взаєморозуміння, розвитку мисленневих, технічних, комунікативних, рефлексивних здібностей тощо.

Всебічне осмислення підходів професійної підготовки медичних фахівців і наукового доробку у сфері обґрунтування принципів навчання уможливило виокремлення низки принципів формування правової культури майбутніх магістрів медицини, що розподілені на дві групи: загальнодидактичні та специфічні, які характерні саме для формування

правової культури. До першої групи належать принципи науковості, систематичності й послідовності, свідомості навчання, активності й самостійності, наочності, ґрунтовності навчання, зв'язку навчання з практичною діяльністю, єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання. До групи специфічних принципів підготовки медичних фахівців, які особливо актуальні у правознавчій підготовці, належать принципи гуманізму, мотивації навчально-пізнавальної діяльності, оптимізації навчання, варіативності, контекстного підходу.

Принцип науковості впливає з того, що зміст освіти вищої школи повинен відповідати досягненням науки у відповідній галузі знань. Студенти мають засвоювати достовірні, науково обґрунтовані факти, явища, процеси, розуміти сутність науково обґрунтованих законів, особливості розвитку і становлення наукових відкриттів, володіти методами наукових досліджень, знайомитися з різними напрямками наукових пошуків у тій чи іншій галузі знань, знайомитися з перспективами розвитку наукових гіпотез [8].

Принцип систематичності й послідовності означає послідовне розгортання змісту знань, способів діяльності в навчальних програмах, підручниках, посібниках тощо, дотримання такого ж порядку засвоєння знань, формування умінь і навичок у студентів. Попередньо засвоєні знання є підґрунтям для наступних знань. Важливим проявом цього принципу є виокремлення міжпредметних зв'язків і застосування їх у складанні навчальних планів закладів вищої освіти.

Принцип свідомості спирається на тому, що знання є надбанням людини лише в результаті самостійної свідомої діяльності. Свідоме учіння обумовлюється передусім рівнем сформованості мотивів навчання, розумінням практичної цінності й потреби в знаннях для обраної професійної діяльності [8].

Принцип активності й самостійності пов'язаний з закономірністю пізнавальної діяльності людини про те, що знання — це результат самостійної розумової праці особистості. Залучення до активної самостійної діяльності на всіх етапах навчального процесу покращує умови інтелектуального розвитку людини.

Принцип наочності вимагає використання зорової пам'яті та споглядання явищ, процесів для кращого засвоєння.

Принцип ґрунтовності означає добре усвідомлені, систематизовані, пов'язані з практикою знання, які є передумовою подальшого просування в навчальній діяльності та базою для формування наукового світогляду. Міцне засвоєння головного суттєвого стимулює пізнавальну діяльність і є важливим чинником інтелектуального розвитку.

Принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю вимагає поєднання та спрямування знань

на сферу створення духовних і матеріальних цінностей. Корисність і потрібність засвоєваних знань стимулюють процес навчання та роблять його успішним.

Принцип єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання означає, що людина в процесі навчання не лише оволодіває знаннями, уміннями й навичками, але й здійснює свій інтелектуальний розвиток і набуває відповідних морально-духовних якостей. Педагог повинен продумувати процес навчання зі студентами, щоб забезпечити оптимальні умови для реалізації вимог цього принципу.

Виокремлення принципу гуманізму як специфічного методу у вивченні медичного права обумовлюється тим, що він є основоположним принципом не лише педагогіки, але й права, визнає саму цінність людини, її гідність, право на щастя, виявлення своїх здібностей. Гуманізм у дидактичному процесі реалізується в суб'єктній діалогічній взаємодії педагога й учня.

Принцип мотивації навчально-пізнавальної діяльності має велике значення у вивченні медичного права, оскільки лише фокусуючи увагу студентів на потребі цієї дисципліни у виконанні професійних обов'язків, заохочуючи до дій, постійно викликаючи зацікавленість, педагог може досягти успішного результату. Аналіз досвіду сучасних педагогів-новаторів, зокрема роботи В. Ягупова, показує, що найефективнішим напрямом підвищення якості будь-якого навчання є створення таких психолого-педагогічних умов, за яких учень спроможний зайняти активну особистісну позицію і повною мірою розкритися не лише як об'єкт навчальної діяльності, а і як суб'єкт [9].

Особливої актуальності у викладанні дисциплін медичного права на тлі скорочення аудиторних годин набуває принцип оптимізації навчання, який передбачає навмисний відбір найбільш ефективного змісту, методів, форм і прийомів навчання. Основні правила цього принципу (за Ю. Бабанським [10]): комплексний підхід до визначення завдань навчання; конкретизація завдань навчання з урахуванням індивідуально-психічних особливостей учнів; чітке визначення змісту навчання шляхом виокремлення головного, міжпредметних координацій і раціонального структурування навчального матеріалу; добір таких методів і дидактичних засобів, які дають змогу найбільш успішно виконувати поставлені завдання за визначений час; добір таких організаційних форм навчання, які дають змогу найбільш успішно виконувати поставлені завдання за визначений час; диференційований й індивідуальний підхід до учнів у дидактичному процесі; створення умов для ефективного виконання поставлених дидактичних та інших завдань за визначений час; раціональне поєднання керу-

вання навчально-пізнавальною діяльністю й самоуправління учнів, оперативне регулювання й корегування перебігу дидактичного процесу; аналіз отриманих результатів навчання й витрат часу за критеріями оптимальності тощо.

На думку О. Асмолова [11], «варіативна освіта» визначається як процес, спрямований на розширення компетентнісного вибору людиною життєвого шляху й на саморозвиток особистості. Принцип варіативності реалізується у двох напрямках: для студентів – вибір форм, методів і змісту освіти (наприклад, у процесі самоосвіти студенти самі вибирають форму презентації матеріалу); для викладачів – вибір та реалізація самостійно побудованих моделей освіти.

Принцип контекстності навчання впливає на весь процес правознавчої підготовки, видозмінює й трансформує його, формує додатковий зміст у взаємодії з учасниками цього процесу, забезпечує максимальне наближення студентів до професії через сукупність всіх освітніх чинників.

Змістово-процесуальний блок містить інформацію про змістову та процесуальну складові авторської методики формування правової культури майбутніх магістрів медицини (зміст, етапи, методи, форми навчання).

Змістом навчання є навчальний матеріал з дисципліни правознавчої підготовки, а саме: «Безпека життєдіяльності; основи біоетики та біобезпеки», «Соціальна медицина, громадське здоров'я», «Судова медицина. Медичне право України», «Охорона праці в галузі», «Деонтологія в медицині». Формами навчання є аудиторні заняття (інтерактивні лекції, інтерактивні семінари, інтерактивні лекції), позааудиторні заняття (залучення студентів до самоосвіти за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій). Основні методи навчання включають інтерактивні методи (інтерактивна лекція, моделювання й обговорення правових ситуацій, дискусії, круглі столи, імітаційні й ділові ігри тощо), кейс-метод, метод вебквесту.

Ми виділяємо чотири основні етапи у процесі формування правової культури майбутніх магістрів медицини: мотиваційно-діагностичний, практичний, креативний і рефлексивний. Це забезпечує послідовність і цілісність засвоєння знань з кожної теми правознавчих дисциплін і розвиток відповідних умінь застосовувати їх на практиці.

До оцінно-результативного блоку розробленої структурно-функціональної моделі ми віднесли компоненти, на базі яких виокремлено критерії з низкою показників і рівні сформованості правової культури. Компонентами правової культури майбутніх магістрів медицини ми визначили мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, регулятивно-рефлексивний. Відповідно критеріями є: особистісно-аксіологічний (показники – інте-

рес до правових знань і потреба в підвищенні їхнього рівня; розуміння цінності права та його установок; характер мотивації щодо здійснення правової діяльності); пізнавально-оперативний (показники – знання та вміння з загального права й професійного медичного права); оцінювальний (показники – вміння аналізувати результати своєї правової діяльності; усвідомлення власного рівня правової підготовки; розуміння потреби й активності особистості у процесі професійної самоосвіти, самовдосконалення з медичного права). Відповідно до визначених компонентів, критеріїв і показників диференційовано високий, середній і низький рівні. Низький рівень не є достатнім, тому студенти, які продемонстрували цей рівень, проходять корегування процесу формування правової культури.

Для досягнення кінцевого результату педагогічного моделювання формування правової культури майбутніх магістрів медицини – позитивної динаміки її розвитку необхідне забезпечення певних педагогічних умов, а саме:

– забезпечення професійної спрямованості змісту правознавчої підготовки;

– залучення студента до активної правопізнавальної й правозастосовної діяльності, навчального процесу за допомогою впровадження інтерактивних технологій управління пізнавальною діяльністю;

– організація рефлексивного середовища самоосвіти майбутніх медичних фахівців за допомогою використання сучасних комп'ютерних технологій.

Висновки і пропозиції. Отже, всі структурні складники структурно-функціональної моделі формування правової культури майбутніх магістрів медицини перебувають у взаємозв'язку. Створення зазначеної моделі, а також виокремлення етапів її реалізації послугували передумовою для впровадження цієї моделі в освітньо-виховний процес вищих медичних навчальних закладів. Верифікація запропонованої моделі потребує подальшого проведення педагогічного експерименту.

Список використаної літератури:

1. Радиш Я., Мезенцева Н. Правова культура медичних працівників як чинник стабілізації державного управління системою охорони здоров'я України. *Медичне право*. № 4 (2) 2009. С. 40–46. URL:

<http://medicallaw.org.ua/uploads/media/04.pdf> (дата звернення 22.08.2019).

2. Каблуков А. О., Страхова О. П. Правова підготовка студентів у медичних ВНЗ. *Актуальные вопросы фармацевтической и медицинской науки и практики*. 2014. № 1 (14). С. 98–100.
3. Січкоріз О. Є. Роль медичного права як навчальної дисципліни на факультеті післядипломної освіти Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2016. № 4 (70). С. 53–58.
4. Галапац Н. Б., Литвинова О. Н. Значення етико-деонтологічних аспектів в управлінні якістю роботи медсестринської служби. *Медсестринство*. № 1. 2015. С. 44–48.
5. Fox E. Medical Ethics Education: Past, Present, and Future. *Academic Medicine*. Vol. 70. № 9, September 1995. P. 761–768 URL: https://www.researchgate.net/profile/Ellen_Fox/publication/15530310_Medical_ethics_education_Past_present_and_future/links/00b7d51b5efec8558e000000/Medical-ethics-education-Past-present-and-future.pdf (дата звернення: 24.07.2018).
6. Herreid C. F. What is a Case? Bringing to Science Education the Established Teaching Tool of Law and Medicine. *Journal of College Science Teaching*. Vol. 27. № 2, November 1997. New York : National Science Teachers Association (NSTA). P. 92–94 URL: <http://sciencecases.lib.buffalo.edu/cs/pdfs/What%20is%20a%20Case-XXVII-2.pdf> (дата звернення: 25.07.2018).
7. Лещенко Г. А. Теоретичні і методичні засади формування професійної надійності фахівців з аварійного обслуговування та безпеки на авіаційному транспорті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 ; Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2016. 494 с.
8. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Знання, 2005. 486 с.
9. Ягупов В. В. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
10. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. Москва : Педагогика, 1989. 560 с.
11. Асмолов А. Г. Психология XXI века и рождение вариативного образовательного пространства в России. *Новое время – новая дидактика* : сборник. Москва, 2001. С. 5–24.

Shulha N. Structural and functional model for formation of legal culture of future masters of medicine

Based on the analysis of scientific and pedagogical literature the structural-functional model for formation of legal culture of future masters of medicine is presented in this article. The model is considered as a distinct structure of interconnected, interdependent components, the functioning of which is determined by the goal – the formation of legal culture, and the principles of constructing models in educational process. It is aimed at solving pedagogical tasks and ensuring the efficiency requirements in further professional activity of medical professionals. The implementation of the model is ensured by reasonable pedagogical conditions.

Comprehensive understanding of the professional training approaches of medical specialists and scientific achievements in the field of substantiation of teaching principles made it possible to single out a number of legal culture formation principles for future masters of medicine, that are divided into two groups: general didactic and specific principles.

The suggested structural and functional model consists of target, methodological, content-procedural and evaluation-performance blocks.

The target block includes the aim and objectives of forming the legal culture of the future master of medicine. The aim is formation of the legal culture of future masters of medicine. The objectives are to form knowledge, skills and abilities in general and medical law, to establish a value attitude to law; to develop the need for self-improvement in medical law.

The methodological block comprises methodological approaches and principles. The methodological basis of the developed model is based on an organic combination of a number of scientific approaches that function in unity and interconnection, namely: systemic, functional, competence, personality-oriented, activity, acmeological and synergetic.

Implementation of the model into pedagogical process leads to positive dynamics and improvement of the legal culture of future masters of medicine.

Key words: *structural and functional model, formation of legal culture, future masters of medicine, pedagogical conditions, methodological approaches, principles, realization.*